

מאמינים בני מאמינים

בארץ גושן זכו בני ישראל לברכה רבה, בעוד יוסף הצדיק מושל במצרים כמשנה למלך ודואג לכל צרכיהם. כשהגיעה עת הסתלקותו של יוסף, אסף אותם אל מיטתו והשיב אותם: "וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלקים אתכם והעלתם את עצמתי מזה".^א טיבה של שבועה זו, כמו גם עניינה של הפקידה המצוינת בה, דורש ביאור.

בפשטות נראה שיוסף משיב את ישראל על העלאת עצמותיו לארץ־ישראל עם בוא הגאולה המובטחת להם. אולם אם נתבונן על הדברים בעין מעמיקה, נמצא משמעות פנימית יותר. "אנכי מת", מבשר יוסף לאחיו בפסוק הקודם, והקב"ה עומד לגלול אור מפני חושך ולהביא עליכם שנות שעבוד קשות. מיתתו של יוסף מבשרת את שינוי העתים הזה, כפי שנאמר בפרשתנו: "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא... ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף". בצל הבשורה הקשה הוא מנצל את רגעי חייו האחרונים על מנת להשיב את אחיו ואת צאצאיו שלא תגבר עליהם חשכת הלילה ולא יעזבו את אמונתם שאכן "פקד יפקוד אלקים" אותם.

קיומה של שבועה זו, כפי שניתן לראות בפרשתנו, אינו פשוט. אדרבה, במעמד הסנה, כשמשה נדרש בדבר ה' לקום ולהיות למנהיג שיוציא את העם ממצרים, הוא נותן ביטוי לתחושתו ביחס למצב העם: "ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, כי יאמרו לא נראה אליך ה'". תש כוחם של בני ישראל, ולמראית עין לא נותרה בהם עוד כל אמונה בפקידה המיוחלת. גם אם יבוא שליח ה' להושיעם, לא יאבו להטות אוזן לדבריו.

אולם האם באמת צדק משה, וישראל לא עמדו בשבועתו של יוסף? הגמרא קובעת בחריפות שלא כך היה, ואף מבקרת את משה וטוענת שהצרעת שנצטרע בידו באותו מעמד הייתה עונש משמים על הטלת הספק באמונת ישראל:

אמר ריש לקיש: החושד בכשרים לוקה בגופו, דכתיב: "והן לא יאמינו לי וגו'", וגליא קמיה הקב"ה דמהימני ישראל. אמר: אלו הן מאמינים בני מאמינים, ואתה אין סופך להאמין. הם מאמינים, דכתיב: "ויאמן העם"; בני מאמינים, "והאמין בה".^ב

א. בראשית נ כה.
ב. בראשית טו ו.

אתה אין סופך להאמין, שנאמר: "יען לא האמנתם בי וגו'". ממאי דלקה? דכתיב: "ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך".¹

על הדברים מקשה בעל התורה־תמימה²: מדוע מאריכה הגמרא בלשונה כדי לבאר שאמנם האמינו ישראל בה', ואמונתם זו הייתה גלויה לפני הקב"ה? לכאורה די בהזכרת הפסוק המובא בהמשך: "ויאמן העם!"

ותירץ שהפסוק אינו מהווה עדות ברורה וגמורה על אמונת העם, שכן אפשר שלא הייתה זו אלא אמונה חיצונית שתלויה בדבר – באותם אותות מופלאים שראו עיניהם על ידו של משה – אך לא אמונה פנימית הנובעת מתוך דבקות נשמתית בקב"ה. משום כך מוסיפה הגמרא ש"גליא קמי הקב"ה דמהימני ישראל", ואמונה זו אינה צריכה ראייה ואינה תלויה במופת, ומה שניתנו למשה מופתים (שעל ידם בסופו של דבר התגלה לו כי "ויאמן העם") הוא רק מכיוון שחשש וביקש להיות בטוח יותר בהצלחת שליחותו.

דברי התורה־תמימה חושפים בפנינו שני רבדים של מציאות: חיצוני ופנימי. ברובד החיצוני אמנם נהגו ישראל כמחוסרי אמנה, והדבר גרם למשה להסתפק ואף הצריך אותות משכנעים, אולם ברובד הפנימי היו ישראל מאמינים בני מאמינים ועמדו בשבועתו של יוסף.

על כך אומר מרן הרב קוק:

החוש הקדוש של האמונה בטהרת קודשה, שהוא מקור האושר והחיים הנצחיים, הוא אוצר נפלא גנוז וסתום. הוא הרבה עמוק מכל ערכי ההכרה אשר לנפש האנושית, עד אשר גם לאדם עצמו היא כמוסה מלהכיר את עומק היסודי הזה אשר בתוכיות נפשו האלהית, וק"ו שאי אפשר כלל שיגלה עומק ספון זה לשום עין זר, מחוץ לאישיות של בעל האמונה בפנימיותה. רק לעין של מעלה, הצופה כל נסתרות, רז זה גלוי הוא, גם במקום שמכל התוכנים המתגלים יראה שכבר נכבה הניצוץ האחרון של אור החיים, אור עולם זה של קדושת האמונה. וזאת היא סגולתם הפנימית של ישראל, נחלת עולמים שאין לה הפסק, וימים רבים לא יוכלו לכבות, אשר על כן, גם העין החודרת הקדושה של משה רבע"ה לא יכלה לחדור למעמק עמקים זה, בעת אשר כל התוארים החיצוניים עמדו נגד היגלותה של אורה קדושה זו הצפונה, של אמונתם הפנימית של ישראל, בעת אשר היו במצרים בתכלית הירידה...¹

ג. במדבר כ יב.

ד. שבת צז, א.

ה. בפירושו לשמות ד א.

ו. עין־אי"ה שבת ח"ב יא: יב.

אם כן, משה רבנו לא היה מסוגל להביט לעומק העומקים שבו צפון אור האמונה. מתאים לכך היה הסימן שניתן בבשרו, צרעת היד, נגע חיצוני שפשה באבר הפועל פעולות גלויות וחיצוניות, ללמדנו –

שלעולם אור הקודש של האמונה האלוקית באור טהרתה גנוז הוא בנשמתם [של ישראל] פנימה, ובשום אופן אי־אפשר לומר עליהם שלא יאמינו לדבר ה' ביד עבדו הנאמן, גם בעת אשר תכונת החיים בחיצוניותם היא מראה ככה, שעל זה נאמר: "אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתני השמש"^ח.

ושמא משום כך היה זה דווקא משה שהתעסק בארונו של יוסף, שכן תיקונו של מי שלא ידע להביט לעומק אמונתם של ישראל הוא להתעסק בעצמותיו של מי שצפה את סגולת המעמקים הזו מראש וידע להעריך את עצמתה האדירה.

כל זאת יש לרמוז גם בלשון "פקידה", המתפרשת בדבריו של יוסף כקיום הבטחה אך במקומות אחרים היא נקשרת ללידה, כנאמר בשרה אמנו: "וה' פקד את שרה כאשר אמר". שתי המשמעויות קשורות זו בזו, שכן בשני התהליכים קיים הבדל משמעותי מאוד בין ההתרחשות החיצונית ובין התהליך הפנימי.

המתבונן באישה הרה לא יוכל להסיק דבר אודות הוולד המתרקם והולך ברחמה, ואדרבה – הוא עלול לאבחן אותה כחולה מסוכנת שבטנה צבה והיא מגלה תסמינים מדאיגים שחומרם גדלה והולכת מיום ליום. וכך גם המבט החיצוני בתהליך הגאולה אינו מסוגל להיות ער להתפתחות החיובית המתחוללת במעמקי ההוויה, והוא מבחין רק בחבלי משיח – הייסורים החיצוניים העלולים להיות קשים ומרים.

שעת הלידה היא שעת המשבר, ההופך את הקערה על פיה וחושף את התמונה הפנימית השונה עד מאוד. הנה, למשה רבנו עצמו נדמה כאילו העם מחוסר כל אמונה, אך ברגע אחד השתנה טעמו והוא היה נכון גם למסירות נפש של קשירת שה בכרעי המיטה והליכה אחר ה' במדבר בארץ לא זרועה.

נדמה שמלבד התוכן הסגולי הטבוע בנשמות ישראל מכוח דבקותן המולדת בקב"ה, יש לזקוף את ההתגלות הפתאומית הזו גם לזכות פועלם המסור של אנשי אמונה, העמלים כל ימיהם להפיח רוח קודש של אמונה ותקווה בנפשות ישראל. פעילות זו דורשת בעצמה אמונה רבה, שכן תוצאותיה אינן מתגלות תמיד בטווח הקצר, אולם בעת משבר – כאמור – הן מתפרצות ומצדיקות את המאמצים הרבים.

ז. שיר־השירים א.ו.
ח. עין־אי"ה שם יא: טז.

למעשה, את הגיעו של משה עצמו למעמדו הרם אפשר לזקוף לזכות פעילות דומה. משה, כידוע, התגדל כנסיך מצרי. בכל זאת, כאשר יצא אל אחיו ראה בסבלותם מתוך הזדהות עצומה ואף היה נכון לסכן עצמו למענם. הכיצד? נראה שמסירותה החינוכית של מרים אחותו, שעמדה מרחוק וצפתה בגורלו כאשר הונח בין קני הסוף, היא שעמדה לו. מרים לא נחה ולא שקטה עד שהביאה לכך שיינק מחלב אמו היהודייה, ולא מחלבן של נשים מצריות. יהיה מי שיאמר שטרחתה המרובה היא ברכה לבטלה, שכן מה כבר יוכל התינוק הקטן לקחת עמו מגיל הניקות אל חייו הבוגרים? אך המציאות הוכיחה שאותה פעולה שמרה על משה כיהודי בעל לב חם ורגיש גם כתינוק שנשבה בארמון פרעה ובמדין שמונים שנה.

מעשה אבות סימן לבנים. גם בדורנו צריכים אנשי אמונה להניק חלב רוחני לבני ישראל בכל מצב שהם. גם אם במבט חיצוני אין המאמצים נושאים פירות מרובים, יש להם השפעה עצומה על ההתרחשות הפנימית ובטווח הארוך הם עתידים לחולל מהפכה רוחנית^ט.

ידיעה זו בדבר המציאות הפנימית של נפשות ישראל צריכה ללמדנו גם שאין להתפעל יתר על המידה מן הכוחות הגדולים, לכאורה, הפועלים במגרש החיצוני. לא פעם מייראים אותנו פרשנים ומומחים שונים בניתוחים שונים על "מה יאמרו הגויים" והחובה להתחשב בהם, אך עלינו לדעת שבסופו של דבר אין לנו לפעול אלא בתוך עמנו. כך ידע גם משה, ששב ממדין למצרים כשהתבשר על ירידת השפעתם של דתן ואבירם, שהתנגדו לו וסיכנו את חייו^י.

אפשר שהיינו סבורים שלא מהם עליו להיות מודאג, אלא מפרעה ששלח את שוטריו בעקבותיו, אך התורה מבררת כי אם אין בתוכנו שורש רע – אין לנו להתיירא מפני כל רוע חיצוני, מפני שאין אנו מסורים בידו^{יא}.

אם כן, נוסיף אמונה, נוסיף עוז, ובזכות זאת הקב"ה ישלח אורו ואמיתו למנהיגיו וינחם בעצה טובה מלפניו. ריבוי הרוח הפנימית הוא שיביא לריבוי הכוח המדיני. אמון, כן יהי רצון.

ט. ואכן, במלחמת "עופרת יצוקה" ניתן היה לראות בחוש כיצד ישראל הם מאמינים בני מאמינים. שם שמים נעשה שגור בפי מפקדים ומדינאים, רבנים הוזמנו למסור שיחות חיזוק קודם היציאה לקרב, חיילים נישקו ספר תורה והתעטפו בציצית ובפי הכול נישא הזמר "אנחנו מאמינים בני מאמינים". גם הפצועים והמשפחות השכולות גילו בקרבם כוחות אמונה וגבורה בלתי מצויים. שמא תאמר: כל זה רק בשעת הסכנה, אך בחיי היום-יום אין לכך ביטוי? אך רבנו הרצ"ה זצ"ל לימדנו שדווקא זמן הסכנה הוא הקובע. במשנה (כלים יז: ג) נזכר שכלים העשויים מיצורי הים אינם מקבלים טומאה, אולם נחלקו חכמים בדין "כלב המים" – שעתים הוא בים ועתים ביבשה. דעת ר"ע, שהלכה כמותו: "כל שבים טהור חוץ מכלב המים, מפני שהוא בורח ליבשה". משמע: מנהג שעת הסכנה הוא הקובע את עצם הווייתו של היצור. כך גם בישראל: מה שמתגלה בשעת סכנה הוא הקובע. אם במצב כזה מאמינים, מתפללים ומקווים לישועת ה' – סימן שפנימיות העם זכה וטהורה וכל המומים אינם אלא קליפות חיצוניות.

י. ראה רש"י לשמות ד יט.

יא. ראה אמרי שפר לגר"א שפירא זצ"ל, עמ' ק.